

Биоцентризъм

Дарина Ангелова, специалност Философия

Централната теза на биоцентризма е, че моралните задължения на човешките същества включват задължения към всички живи същества. Тези задължения не са, или не са само, непреки задължения към човешките същества (например задължението да опазваме редки видове, защото бъдещите поколения хора ще живеят живот с понижена ценност ако не го правим), те са задължения към самите живи същества. Изразено с ценностни термини, основното твърдение на биоцентризма е, че живите същества имат истинска, а не само инструментална ценност.

Биоцентризмът често е противопоставян на антропоцентризма. Според антропоцентризма, само хората имат значение от морална гледна точка и имаме морални задължения само към тях. На езика на ценностите, според антропоцентризма, хората са единствените същества, чиито живот е действително ценен.

По слаба версия на антропоцентризма признава някои задължения към останалите живи същества, но настоява, че тези към хората са значително по-силни; че истинската стойност на хората е много по-голяма от тази на други форми на живот.

Антропоцентризмът от всеки вид е напълно съвместим със сериозна загриженост за околната среда. Въпреки това, най-важната обосновка на тази загриженост се отнася или само, или главно до човешките интереси и добруване.

Дали антропоцентристите си дават ясна сметка за моралните ни взаимоотношения с останалите живи същества, е централен въпрос за етиката на околната среда.

Патоцентристките позиции настояват, че имаме директни морални задължения, само към онези живи същества, притежаващи чувствителност. Подобна позиция често се поддържа от защитници на правата на животните, освобождаване на животните и благотворителност за животни.

Моралното мислене понякога е заставяно да прогресира. Този прогрес може да бъде изобразен като разширяващ се кръг. Моралните задължения са разпознавани първоначално като към ограничена група, разширявана през вековете, за да включи повече и повече групи от същества в обсега си. От позицията на признаване на подобни задължения само към мъжките членове на едно племе, кръгът се е разширил, за да приеме роби, членове на други племена, жени и деца. В скорошните етапи на развитието се включват и чувствителни животни.

Сред главните представители на биоцентризма са Пол Тейлър и Робърт Атфийлд.

Пол Тейлър

Ядрото на позицията на Тейлър е, че всички живи същества имат присъща ценност и заслужават морално отношение. В основите на тази позиция стои идеята, че всички живи същества притежават тяхно собствено добруване.

Това Тейлър обяснява по следният начин: „да се твърди, че един обект притежава свое собствено добруване, означава просто да се твърди, че без отношение към кой да е друг обект, може да бъде облагодетелстван или ощетен.“ Това добруване е обективно, в смисъл, че е независимо от това, какво може да мисли за него кое да е съзнателно същество, включително съществото, за чието добруване става въпрос.

Според Тейлър, набор от морални норми е разумно обоснован, тогава и само тогава, когато обвързването с тях „е практическо начинание за възприемане отношението на респект към природата като върховно морално отношение“, и ако самото възприемане на това отношение може да бъде оправдано. Понеже респектът към природата е висше морално отношение, той не може да произлиза от по базов морален принцип. Но също както нашето отношение към други хора зависи от това как ги възприемаме, по същият начин, твърди Тейлър, нашето отношение към живите същества зависи от това, за какъв вид същества ги вземаме, и как възприемаме връзките си с тях.

С други думи, нашето отношение се поддържа и почива върху система от вярвания, която конституира възглед за природата и нашето място в нея. И така, в опит да оправдаем отношението на респект към природата, първо можем да артикулираме мироглед, който го подкрепя, и тогава да остановим, дали този мироглед е вътрешно последователен и дали е съвместим със съответните научни истини. Дали научноинформираните, разумни хора „могат да го намерят за приемлив, като начин за възприемане на природния свят и нашето място в него“. Първата стъпка тогава е, да се идентифицира системата от вярвания, която подкрепя отношението на респект към природата. Това Тейлър нарича биоцентрично становище. То съдържа четири компонента:

1. Хората са членове на земната общност на живота, при същите условия, както и останалите живи същества.
2. Земните естествени екосистеми са сложна мрежа от взаимносвързани и взаимнозависими елементи.
3. Всеки индивидуален организъм е считан за телеологичен център на живот, преследващ свое собствено добруване по свой собствен начин.
4. Хората не са висши спрямо никое друго живо същество.

Взети заедно, тези твърдения показват по-нататъшно, ключово измерение в Тейлървата позиция – нейният егалитаризъм. За Тейлър, на всички живи същества е присъща равна ценност. Присъщата ценност на човек, кит, катерица, бълха и отровна гъба е идентична. Нашият стремеж да представим ценността на хората като по-голяма, от тази на другите организми е просто „ ирационално пристрастие в наша собствена полза... дълбоко залегнал прдразсъдък“. Това е, може би, най-противоречивият аспект на Тейлървата теория.

Накратко, етиката на респект към природата има три основни елемента:

1. Система от вярвания (биоцентричното становище)
2. Върховен морален мироглед (респект към природата)
3. Набор от правила и стандарт на характера.

Биоцентричното становище има за цел да поддържа отношението на респект към природата, от което следват определени правила и стандарти, благонастроени към природата. Биоцентричният мироглед не може да бъде доказан за истинен, въпреки че Тейлър го смята за вътрешно последователен и съвместим с напредъка на модерната наука. И въпреки че не доказва истинността му, Тейлър смята, че отношението на респект към природата е най-приемливо и подходящо за хората като морално отношение, което те да възприемат към всички земни живи същества.

Робин Атфийлд

Атфийлд, вземайки дърветата като пример за нечувствителен живот, търси да установи дали и защо те могат да бъдат обект на морално отношение. Той приема, че дърветата притежават свое собствено добруване, и това е основано на Аристотеловата представа за осъществяване; също и, че това е необходимо, но не достатъчно, за да се покаже, че дърветата заслужават морално отношение.

Докато Тейлър изтъква рационалните и научни заслуги на биоцентричното становище в подкрепа на моралният статус на дърветата, Атфийлд изтъква аналогията с морално значими човешки интереси – като интересите, произлизащи от възможността за хранене, растеж, дишане и самозащита – и версия на аргумента на последния човек.

Има и други различия между позицията му и тази на Тейлър. Първо, Атфийлд не смята, че на всички живи същества дължим морален респект на основание, че не всички животи си заслужават усилието. Второ и най-важно, Атфийлд не е егалитарно настроен дори по отношение на тези животи, на които дължим морален респект. Той поддържа тезата, че различието във възможностите им ще доведе до различие и в степента на зачитане, която се дължи на различните същества. В сравнение с хората или с чувствителните животни сравнително малко „положителна или отрицателна“ стойност може да „се припише“ на живота на растение. Следователно интересите на растенията са много по-малко значителни от тези на хората и чувствителните животни. По този начин, Атфийлд приема, че най-задължаващите причини за опазването на дърветата имат общо първо с интересите на хората, и после с тези на другите чувствителни животни. Той заключава, че докато известна степен на уважение се дължи към всеки живот, интересът на нечувствителния живот, винаги ще е със сравнително нисък приоритет.

Алфрийд и Тейлър са съгласни, че същества без собствено добруване не могат да заслужават морално отношение като тяхно право, и че само живите същества притежават тяхно собствено добруване. В допълнение, те споделят и възгледа, че класът същества, подлежащи на морално зачитане, се ограничава само до миндивиди. И двете твърдения са отворени за критично разглеждане.

Биоцентризмът си дава сметка за хоризонта на етиката, според която, нашите етични задължения се простират към всички, но само индивиди, живи същества. Спорен въпрос е, че това не осигурява рамка, в която да бъдат адекватно изразени загриженостите на консервационисти и енвайърменталисти. Например Каликът и други, поддържат тезата, че загрижеността за видове, екологични системи и процеси не се свежда само до загриженост за отделни индивиди, и че имаме етични отговорности към тези обекти, които биоцентризмът не успява да артикулира.

Подобна резервираност сочи към биоцентристката изключителна загриженост към живи обекти. Абиотичните части на нечовешкият свят могат да бъдат ценени, като жизненоважни за благосъстоянието на живи същества, но те не са признавани за ценни сами по себе си или като притежаващи собствено морално значение. Събарянето на билото на планина или отклоняването на река, може да бъде причина за загриженост, доколкото на живи същества е навредено чрез това. Някои твърдят, че това е неточно; че имаме известни морални задължения към планините и реките, по тяхно собствено право. Силата на тази резервираност може да бъде почувствана, чрез изследване на хипотетични примери, в които планинска верига е разрушена, без това да причини сериозна вреда на местната флора и фауна.

Към двете горни възражения може да бъде добавено и едно друго обвинение.

Спори се, че биоцентризмът почива на метафизика или миросглед, който е смятан за проблематичен; често срещано обвинение е, че той не успява да приобщи достиженията на съвременната наука и по-специално на екологията. Твърдението, че всички и само живи индивиди са морално значими, е смятано за подкрепяно от твърдението за света, като населен от различни отделни индивиди, чиито връзки са външни и условни. Този миросглед е противопоставян на друг, осветяващ различните връзки на взаимозависимост, разкривани от научната екология. По подобен начин, изключителната загриженост за биотичното, може да имплицира миросглед, представящ инертна земя, върху която са живите същества и от която те се развиват. Научната екология и теорията Гей, показват че това разделение на биотично и небитично е една особена абстракция от една много по-интегрирана реалност. Например, според теорията Гей, биотичното и небитичното са съволюирали до степен, в която оценностяването на едното, без оценностяване на другото може да се смята за фундаментално грешно.

Биоцентризмът също повдига въпроси за това, какво всъщност ни казва научната екология за света (някои твърдят, че тя е също толкова редуцираща и атомистична, колкото други науки); докъде трябва да се простира науката при формирането на миросглед и как да се оценяват различни метафизични системи. Няма проста корелация между етика и метафизика, като например, че индивидуалистичната етика задължително имплицира индивидуалистична метафизика и обратно. Въпреки това, може би има нещо, което си заслужава да се изведе от гореописаният критицизъм. Етическа позиция, която имплицира миросглед, според който живи същества просто танцуват по повърхността на неживото, може да бъде държана отговорна за метафизично свръхопростяване.

Биоцентричните и екоцентрични позиции представят важни прозрения относно това, че етичните ни задължения не се ограничават само до човешките същества. Но изразяването на тези прозрения в рамките на конвенционалните етически теории е изключително трудно. Така разпознаването на морални задължения към нечовешкия свят представлява огромно предизвикателство към съвременните начини на мислене за етика.